

GÁL ISTVÁN

Balázs és Lukács elitfolyóirat-terve 1910-ben

(BALÁZS BÉLA LEVELEI BABITS MIHÁLYHOZ)

Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárának Babits-hagyatékában néhány fontos levél található Balázs Bélától (Fond III. 190.). Ezek nemcsak Babits és Balázs összeköttetései nyújtanak érdekes adatokat, hanem egy tervezett, kialakuló, de végül is meghiúsult hármas barátság, Babits, Balázs és Lukács György viszonyának történetére tartalmaznak fontos tényeket. Lukács György Babitshoz írt leveleit közöltem az Irodalomtörténet 1974. 3. számában; szerencsére a Heidelbergből hazatért Lukács-levelezésből már közölni lehetett Lukács válaszait. A Kritika 1975. szeptember—október—novemberi számában válogatásomban megjelentek Balázs Béla naplójából az irodalomtörténeti érdekű fejezetek. Ezek tágas háttérrel biztosítanak három-juk egymással folytatott levelezésének és egymásról szóló akkori (1908—1918 közötti) írásainak megértéséhez. Mindenesetre nemcsak árnyalatokban, de alapjaiban módosítják azt a kialakult és megrögződött képet, amely szerint a nagy Nyugat-nemzedékből nem akad náluk nagyobb kontroverziával, sőt averzióval rendelkező három nagyság. Lukács György a Holnap első kötetének megjelenése után Ady mellett Babitsot és Balázst tartotta az új nagy költőknek. Mind Balázs, mind Lukács első műveik Nyugattal bírálatát Babitstól kérték, és ezek elítélő hangja után is tervehették szövetségük folytatását.

„ÚJ KULTÚRIDEÁLLAL ...”

RENAISSANCE

Szerkesztősége

VII. Damjanich u. 12.

Budapest, 1910. IX. 26.

Kedves Babics Mihály,

Őn nem szokott ugyan felelni leveleimre, de azért eddig se neheztem és most olyasvalami késztet írásra, amit, hiszem, maga is fontosnak fog érezni. Értesíteni akarom valamiről és kérni valamire. A Renaissance című revue szellemi irányítását és szerkesztését Lukács György és én vettük át. (Névleg, politikailag és technikailag Zigány szerkeszti tovább.) Lukács és én a lapot egészen reformáltuk. Új programot, új stílust és új írógárdát állítottunk össze. Nem tudom, hogy önnek Lukács neve és az enyém megvilágítja-e már az új programot és szellemet. Röviden: nyegleség, tárca stílus, játékos anarchizmus, forradalmiság pour forradalmiság, alkuvó népszerűség a könnyedség kedvéért való tartalmatlanság, modernség mint magában való érték, „bélkitaposó stílus” — nem fognak helyet találni a lapunkban. Komoly, előkelő és nagy formákban mozgó revue akarunk, melynek nem az írásmód kellemsége, hanem a mondanivaló lesz első szempontja. Egy modern és ideális akadémikus revue akarunk. Olyat, melynek a Nyugat mellett, mely minden kitűnősége mellett, kávéházi olvasmány is igyekszik maradni („melyet minden művelt ember olvas”) jogosultsága van. Mélyebb és utolsó kérdések szerint: igazodót, mely a világ-

nézetek szükségességét vállalja és nem akar megállni a nagyúri impresszionizmus és a sans-culotte történelmi materialistaság kényelmes pihenőin. Ne is legkülönbözőbb írók véletlen találkozó helye legyen, hanem stílusos lap, melynek stílusát a fentírtak határozzák meg. Ha reklámiroznánk, azt hirdetőnk plakátokon, hogy kiknek nem szabad majd írniok a lapba.

A Nyugat munkatársai közül nagyon sokan fel volnának írva. Ön bizonyára tudja, kikre gondolok. De fel volna a Renaissance eddigi munkatársainak is fele. Mondom, hogy egész renováltuk a lapot és a szemetet egészen kisöpörjük. A lap szellemének megfelelően, szívesen közöl egész nagy formájú dolgokat. Regényt és drámát és nagy esszét is. Lesz egy filozófiai rovata. Nyílt zászlóbontás. Odakinnt is érzik majd, hogy materializmus, technika és szociológia egymás tetejébe állítva se ad kultúrát és jön az új metafizika és világháttat ideje. De nálunk százszorosán itt az ideje mert nálunk sohasem volt ami meg is érzik kultúránkon. (Vallom, hogy azért nem volt soha nagy drámánk és nagy zenénk.) Rovatainknak (irodalom, filozófia, képzőművészet, színház, zene, közgazdaság) rovatvezetői vannak akiknek kötelességük a külföldi folyóiratokat és kiadványokat (hazaikat természetesen, ha vannak) figyelemmel kísérni és általános tájékoztatót adni és munkatársainkat informálni. Azonkívül a rovatok szakszerűek lesznek. Nem novellisták fogják a zenekritikákat írni hanem hozzáértők. A dolgokhoz elsősorban értsenek az emberek és legyen komoly tudás anyaga minden háttérben. Nem fogunk érzéletesen szellemes általánossággal beszélni tudástól terhes szigorú mesterségekről. A névsort azt hiszem fölösleges ideírni. Egyrésztől úgy is tudja, másrészt onnan Fogarásról úgy sem ismerheti. Hiszen nem írnám önnek ezt a levelet ha nem gondolnám, hogy ennyiből de félelmyiből is tudja, hogy miről van szó. A versíró Adyt kivéve akit a Nyugat egészen megvásárolt, minden komolyan veendő munkatársa fog dolgozni nekünk is. Hiszen nem a Nyugat indulunk. Stílusunkhoz tartozik senkit sem támadni. Ha ezt a programot támadásnak érzi valaki, azt minden komoly embernek támadnia kell. Itt semmiféle harcra nincs szó. Itt egy csoport komolyabb, nehezebb járású ember szükséglete megteremtett egy organumot mely a Nyugat igazi publikumát úgy sem fogja elhódítani mert azt untatni fogja. A mi publikumunknak meg úgy sem kell már a Nyugat. Itt két világnézet két organumáról van szó, melynek léteznie kell egymás mellett mert van és mely két egészen különböző emberrétegnek szól. És mi a Renaissance, és én külön is, megkérjük magát is Babics Mihály, hogy dolgozzon a Renaissancenak is. Nem arra kérjük, hogy jöjjön el a Nyugattól. Önt köthetik oda pietások és azonkívül Önnek nem is volna elegendő egy lap. Hiszen éppen arról van szó, hogy nem hiszem, hogy a Nyugatnak mely most arrivée részvénytársaság is, hogy megélhessen Önre rászorulva nincs, nem hiszem, hogy a Nyugatnak jussa volna bármily címen is önt egészen lekötni és ezzel kényszeríteni arra, hogy kéziratának java fiókban heverjen, mert hiszen nem közölhet annyit amennyit Ön ír. Ön különben dolgozott a Hétnek és a Vasárnapi Ujságnak is. Íme itt egy új revue mely az Ön stílusának, véleménye szerint, a Nyugatnál is jobban megfelel. Arról nem is szólnán, hogy a részvénytársasággal szemben Ön már csak munkás és munkaadói viszonyban állhat és érdeke még egy munkaadó, hogy kiszolgáltatva ne legyen. (Ugyanannyit fizet mint a Nyugat kisebb oldalakért) — Oly nyilvánvaló az igazunk és a helyzet, hogy tulajdonképpen röstelek ennyit beszélni. Öszintén szólna csak azért teszem mert azt hiszem, hogy Önt a Nyugat kapacitálta hogy nekünk többé ne dolgozzon. — Miért? Azt hiszem erre nem lehet plausibilis és becsületes feleletet adni. A Nyugat avval a csatakiáltással indult, hogy le az irodalom monopolizálásával — és most már úgy látszik nem bízik erejében és maga igyekszik monopolizálni, most egy lappal szemben mely kiáltás nélkül indul csatára, talán komolyabbra mint a Nyugat. A Nyugattól egész független (sajnos) új szándékkal új kultúrideállal indulunk és embereinket gyűjtve először és elsőnek magára gondoltunk. Nem arra kérjük egyelőre, hogy lépjen közénk, de vegyen részt a munkánkban és dolgozzon nekünk is. Nem bírok okot elképzelni amiért maga ezt megtagadhatná. Még azt sem hiszem, hogy a Nyugatot megrövidítené valamivel. Önnek bizonyára sok a kézírata és hosz-

szabb, nehezebb dolgai lesznek melyeket a Nyugat úgy sem közölné szívesen. Hallottam, hogy ön lefordította a Browning Pippáját. Kérem kedves Babics nem küldené azt el nekem a Renaissance számára? Vagy bármi mást. Verset és prózát. Maga Fogarason sokat dolgozhatik, bizonyára három revuet is el tudna látni. — Kérem megegyeszer, mint olyat aki ennek az új és régi szellemi lovagrendnek tagja lélek szerint úgy is (ugye Babics Mihály?) és kérjük mint írócollegát akinek létérdeke hogy a kiadóval szemben függetlenségét megőrizze. —

Lehet, hogy kétségeket keltettek Önben a lap megélhetése iránt. Én tudom és mondom, hogy a lap nagyon sokára biztosítva van. Különböztetett Ön ilyet mikor a Nyugat vagy a Holnap indult? Emlékezem egy sorára „Elsőnek halni bár mint árnyék, trójai partra visszaszállnék” — Kérem szépen feleljen erre a levelemre hamar. Mondja meg minderről őszintén a véleményét. És ha Önt más helyről informálták volna kérem ne vegye el tőlem az alkalmat, hogy mindenre és mindenért felelhessek. Válaszát igazán türelmetlenül várom és előre köszönöm

tisztelője és barátja

Balázs Béla

Terézkörút 17. IV. 26.

Balázs Bélának a szellemi elit szervezésére nem ez az első írott dokumentuma. A Babits-hagyatékban található leveleiből Belia György kettőt közölt a „Babits—Juhász—Kosztolányi levelezésé”-ben. Ezeket nem közlöm itt újra, csak az egyikből idézem azokat a sorokat, amely Balázs itt fölvetett eszméjének forrására egyenesen rámutatnak: „...el kellett mennem a Nyugat asztalhoz (Bristol Kávéház) és egy órahosszat ülni abban a társaságban melyben rettenetesen fölöslegesnek érzem magam. Az egész ebben a mi világunkból való helyzetem perspektíváját látom olyankor (Sajnos mindenben és mindig) — Szellemes és érdeklődő derék emberek — mégis semmiről a világon nem tudunk egymással beszélgetni, sőt zavarba hozzuk egymást—Szinte érzem, hogy úgy ülök ott mint egy nagy otromba kódarab mely nyomja őket még ha nem is ütköznek bele— Nem tudnak velem mit csinálni — pedig szívelnek és kedvesek. Az ő áhítat nélküli, igaz komolyság nélküli valójuk ellen vagyok úgylátszik akaratlan és szótlán szemrehányás. Másfelől egy követelés mely még nem mutatta meg a jogát— Kínos nekik is szászor inkább nekem— Aztán idegen vagyok az ő irodalom céh-ügyeikben és rettentő nehézkes— Aztán megvan az az otrombaságom, hogy csak intímen tudok beszélgetni és primitív vagyok. — És ha velük vagyok mindig úgy érzem magam mintha az egész mai irodalommal állnék szemben melyben helyet keresek magamnak. —... És álmodom egy magyar művészetről: — Komoly, súlyos, nagystíliú. Sok nyersanyag és sok szív és kemény sohse lazuló formák.— Aztán eszembe jut a Kávéház és az a mandzsettás, elegáns, zsidó könnyű irodalom ott.— Az írónak ezt a polgári eleganciáját is gyűlölöm, mely lejáratta, cinikus értelmetlen ironiájával a régi bohém romantikát. Programmomba tartozik többek közt majd ez ellen is kiszállni egyszer, ha érezhető lesz a szavam. Az a gyáva, fantázia nélküli, bourgeois jómodor mely művésztlussá lett, ugyan meglátszik a művészetükön is— És az ő kávéházi züllésük amivé a bohémia lett improduktív pusztulás és disznóság.— Jó az ha az ember kívül van a bourgeois társadalmon különben menthetetlen belepi a szürkesége— Tudja ha végignézek ezen a budai oldalon azt gondolom — Majd-majd ha leszünk valakik és leszünk néhányan — nem telepedhetnének ide át egy szép helyre — és teremtenénk olyasmit mint a Montmartre mint a Montparnasse?— A geográfiai képet meg tudja változtatni egy ilyen darab földre ráproiciált poézis — és valami rokonhatásúvá válik a szenthelyekhez vallásos vidékeken.— A Montmartre-on a Sacré Coeur alatt állva jutott eszembe először ez...”

Mint hogy a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattárának Balázs Béla-hagyatékában Babitstól nem fordul elő levél, nem tudható, milyen érveléssel hártotta el Babits a neki szóló kitüntető meghívást. Nem sokkal utóbb Lukács Györgynek írt levelében csak úgy mellékesen tesz célzást rá. A Balázs Béla által kifejtett programot, és ez alatt nyilván nemcsak a Babits ellen, ahogy ő mondja, „rendszeres hadjáratot” viselő Renaissance, hanem az átszervezendő és átveendő

folyóirat eszmekörét is kell érteni, szembeszögezi Lukács neki impozáns gondolatrendszerével: „Önnél nem a gondolatok mélyében, hanem a kifejezésekben és mondatstruktúrákban van a homályosság... Ön világosabb tudna lenni mint amilyen... A kritikus ha a kifejezést gáncsolja is a legteljesebb bámulattal és szeretettel van a szerző gondolatai iránt és gondolatiránya iránt is: ellentétben a Renaissance gondolatirányával.” Csak zárójelben közli vele: „Felszólításukat, lennék munkatársuk, nem vállaltam és a konkurens Nyugatnál maradtam.”

Balázs Béla párizsi élményből fakadó elit szervezési kísérlete itt egy szuper-Nyugat elképzelésében öltött testet, a következő évtized során azonban a történelmi jelentőségű szervezetekké intézményesedtek eszméi. Naplójában többször is, másoknak is fölveti az először Babitscsal közölt gondolatokat. De jellemző, hogy már itt is szerepel Lukács György, mint sugalmazó vagy társszerző. Kodály kezdetben éppúgy elhárítja, akárcsak Jászi, a számukra értelmetlen és megbízhatatlan szervezkedést, a háború vége felé azonban mindketten részt vesznek hasonló mozgalmakban, akárcsak Babits is. Pedig Fogarason „Új könyvekre” című versét Balázs Béla könyvének érkezésére írta, és ebben éppen magáramaradoottságát, elszakíthatóságát panaszolja:

*„Kik messze tőlem együtt énekeltek —
Ő, boldog verseny, bátor, büszke, boldog
költők, kik együtt, értőknek daloltok,
egy fa levélt mind, testvéri lelkek!*

*Gondoljatok arra, kit messze rejtek
rejt tőletek, ki ha kóstolja bortok
nem érzi már ízét sem; és ha szóltok
nem érti, s más összhang mit vágya kerget.*
— — —

*S a harctól elmaradva úgy figyelget,
mint sebesült, fejét a földre hajtva,
holtig figyel a távol ágyúzajra.”*

„HIMNUSZOKAT EGYMÁSRÓL NE ZENGJÜNK”

Kedves Babics Mihály— Az előbb a könyveim között kapargáltam és a kezembe akadt a Halálesztétikám— Nem láttam már egy félesztendeje. Mosolyogtam. Aztán kinyitottam ahogy gyerekkori naplóban lapoz az ember— Aztán — érdekelt. Eszembe jutott maga, és az hogy Osváttal szót ejtettünk arról, hogy magának kellene írni a Nyugatba erről a könyvről— Aztán sokat gondoltam magára és a könyvemre és bú-sultam, amit mindezidáig egyszer se tettem, azon, hogy úgy agyonhallgatták ezt a Halálesztétikát— pedig tudom 100 év múlva tanítani fogják. Hogy mi összefüggés van e között, hogy miért épp most jutott eszembe. Szomorkodni ezen mikor magára és arra a lehetőségre gondoltam, hogy maga írjon róla — azt még nem tudtam ki-sütni— Bizonyos az, hogy valami közösséget érzek köztünk. De inkább sorsban mint természetben. Az sok dologban inkább ellentétes— De mégse lep meg, hogy itt az emberek szájában és tollában mindig együtt hallom emlegetni a nevünket. Szinte kötőjellel: Babics—Balázs— Azt hiszem a sorsunkban és a többiekhez való viszonyunkban (ugyanaz?) van és lesz valami közös.— Emlékszem, hogy egyszer Szegeden a Royal kávéházban ültünk egymással szemben és én megígértem, hogy másnap vagy harmadnap eljövök magáért. De akkor nem nagyon érdekelt még; dolgoztam is — szóval nem tartottam meg a szavam— Ma este nem tudom mi lett, de bár későre jár, elbennének magához a városba ha itt lakna— Pedig azt hiszem csak szomorú vagyok és talán nem is volna semmi különös mondanivalóm.— De azért valamelyik nap fogok magának Fogarasra egy levelet írni és abban a levélben egyet-mást. Most azért nem írok mert hazugság volna— Ma este t.i. csak a Halálesztétikám vétette

kezembe a tollat. És csak azért írtam eredetileg hogy megkérjem írjon rólam. Ír?-
Osvát rég keres erre a célra már valakit — én nagyon szeretném ha maga írna — —
Denique nem akarom, hogy úgy nézzen ki a dolog mintha nem ezért írtam volna — Ma
este csak a könyvemről jutott eszembe. De gyakran gondolok Magára és legközelebb
írok- Majd benntfogtak katonáéknál. Három hétig forgattam is a fegyvert. De most
itt lakom Budán. Minden este látom a napnyugtát a Svábhegyen. A Sashegyet is
látom, a Rózsadombot és a Hármashatárhegyet. Csend van és azt hiszem becsülete-
sen fogok dolgozni- Írja meg csinál-e figyelőt a Nyugatba a Halálesztétikáról- Holnap
küldök egy példányt-

Címem: Bauer Herbert. Budap. I. Lógody u. 85. földsz.

Viszontlátásig üdvözlöm

Balázs Béla.

Babits Juhász Gyulához 1908. november közepe körül írt levelében kereken ki-
jelenti: „Bajtársak vagyunk a Holnap zászlaja alatt, de meggondolatlan dicshimnu-
szokat egymásról nem zengünk, mert akkor olyan klikkéválunk, mint akármelyik.”
Ezt abból az alkalomból írja, hogy Balázs a fenti levélben hímezsve-hámozva arra
kéri, írjon ő Halálesztétikájáról a Nyugatba. Babits Balázs túlzott öntudatosságát,
hogy ezt az első művét a jövő században az iskolában fogják tanítani, bizalmatlanul
mérégeti, de a levelében pár sorban remek összegezését adja a fiatal Balázs Béla
jellegzetes vonásainak: „A Halálesztétika az én véleményem szerint elég erős és
eredeti gondolatkapcsoló képességet, de egyszersmind egyoldalú olvasmányok tanulsá-
gos hatását mutatja. Miszticizmusa kétségkívül elég modern, de amellet elég német.
(Nem ósgermán, mint a lapok írták Balásról.) A sok hosszú idegen nyelvű idé-
zet affektált. A stílus is affektáltan szakadozott és eredetiséghajhászó. Az egész
művet naiv és nagyozó fiatalosság lengi át. De ebben van ereje és érdekessége is.
Csupa affektált részekből áll, és egészében másik lélekből jött; csupa eltanult
gondolatokból s modorosságból összefűzve, mégis eredeti. Az ifjúság ereje, a
kapcsoló-erő teszi azzá. Vasgerendákkal ácsol, ezért lebilincsel. Erősen szubjektív.
Megyünk vele. Ez nagy érdem. Nem a gondolkozás, nem a szerkesztés, nem a stíl
érdeme, hanem a léleké. Az erőé.”

A Babits kritikájára írt köszönőlevél inkább az elkeseredett szerző meghökke-
nése. (Teljes szövege olvasható a Babits—Juhász—Kosztolányi-levelezés jegyzetei-
ben.) Különösen fáj neki a megállapítás, hogy „a gondolatok nem eredetiek és nem
tudományosak — a legsötétebb német—álgörög ködvilágból valók”. Ehhez hozzáfűzi:
„Azt gondolhattuk volna, íme egy művészkritikus, aki a gondolatok szaga után
ítél... Az egész figyelő nagyon tetszett és köszönöm. Egy kicsit bosszankodtam is...
(Szeretném megbosszulni magam!)” — teszi hozzá, de ez csak kereken három évtized
után történt meg, amikor a moszkvai Uj Hangban emlékezetes üzenetét küldte az
akkor már nagybeteg költőtársnak.

Egyik első fennmaradt levelében még Babbitstól teszi függővé, részt vesz-e ő is
a Holnap 1909. február—márciusában készülő második kötetében: „Kedves Babits,
legyen szíves és feleljen mellékelt levelezőlapon postafordultával, kérem, arra: hogy
résztvesz-e ön az új nagyváradi Holnap antológiában. Engem egy Kollányi nevű úr
felszólított erre de én csak az esetben megyek bele ha maga is részt vesz. Az a bizo-
nyos undor mely önt az első Holnap megjelenésével elfogta elfogott vala engem is.
Nem tudnám megmagyarázni de vásári szaga volt. Engem különbenis idegessé tesz
minden apró irodalom. — Viszont nem volna éppen lovagias cserben hagyni őket,
utóvégre ők adtak ki bennünket először és mindegy is lehet 15 versnek mi a szom-
szédsága. (Csak előszók ne volnának!!!) — Szóval ha maga akkor én is. Kérem felel-
jen postafordultával —

Üdv.

Balázs”

Balázs állandó gondja, amint erre naplójában folyton visszatér, nagy nemzedék-
társainak gyors országos elismerése és az ő nehéz föltörése. A Nyugat-nemzedék

három kiemelkedő nagyságának már 1911 szeptemberében észreveszi egymást kiegészítő és biztosan álló triászát; annál sajnálatosabb, hogy egy általa föltételezett mélységet hiányol bennük: „Az Ady—Móricz—Babits kultúra kész, a maga nemében tökéletes, keményen álló, hozzáférhetetlen és mégis tölem ép oly távol álló... Ady, Móricz és Babits klasszikus típusok: 1. A pusztá temperamentum felületessége. 2. A pusztá megfigyelés felületessége. 3. A pusztá dekoratívítás felületessége. Egyik se mély. De Ady lírikus lévén a lehetőségek maximumát érte el... De a másik kettő alig számít. Mégis ők hárman egy roppant egységes felületet alkotnak.”

„VÉGRE TÁMADT KÖZÜLÜNK EGY TRAGIKUS KÖLTŐ... EGYETLEN IGAZI DRÁMAÍRÓNK”

Budapest, I. Zsolt u. 11.

Kedves Uram

Íme legújabb könyvem. Fogadja jó szívvvel. Első könyvem, mely egészen képvisel, melyet egészen vállalok, melyet még mindig nem utálok, melyet mint pajzsot merek majd tartani minden ütés elé sőt — ami sokkal több — simogatás elé is. Első könyvem melyet az Ön teljes nagy súlyának alája merek fektetni. Ezek „drámák” akarnak lenni: eleven karakterek, egymásba harapó problémák színpadi gyorsasággal a haláláig gurítók: halálos logika. Azonkívül mégis formásak. Kettőben a székely népballada fluidumát próbáltam drámává nagyítani. Ha érdeklik Önt és van róluk mondani valója, kérem írjon róluk a Nyugatban. A szerkesztőség is kéri általam erre. Ha ezt vállalná — egyszersmint arra, hogy szerdáig készítse el kritikáját. Az a karácsonyi szám terminusa. Remélhető közeli viszontlátásig üdvözli

Balázs Béla.

Budapest I. Zsolt u. 11.

Igen tisztelt Uram,

Osvát úrtól hallottam, hogy Ön elvállalta Misztériumaim megbíráását a Nyugat számára. Engedje meg, hogy megköszönjem. Lukács Györgyön kívül maga az egyetlen akire nyugodt lélekkel rábízom. Ebben a mi irodalmunkban ahol a „temperamentum” lett egyetlen tartalommal és az értékmegállapítás egyetlen fokmérőjévé (legfeljebb még a „szellemesség” ha számít) kinek ítélőszéke elé vinném az én árva „intellektuális lírámat és intellektuális tragédiáimat?” Szinte a magam szájában is kesernyés már az íze ennek a szónak. De maga tudja, hogy az intellektus (ahol van) egész lelket egész életet jelent, mindent, maradék nélkül. Amint megírtam már: ez az első könyvem melyben engem fog érni a kritika (nem csak a könyvet) és az én írói sorsomat és kedvemmet fogja eldönteni. Nagyon kérem, hogy bírja rá a szerkesztőt, hogy bírálatát „cikknek” hozza bent a lapban és ne figyelőnek. Azt akarom, hogy ha „elítélés” is — legyen meg a végleges színe. Úgy érzem, most nézek szembe irodalmunkban nekem szánt sorsommal.

Üdvözli szeretettel

Balázs Béla.

Babits nem zavartatta magát a kötet dedikációjától, amely Bartók Bélának és Kodály Zoltánnak szól. A kötet kimagasló darabja A kékszakállú herceg vára. Rendkívül beható és részletes tanulmányt írt a magyar drámáról ennek a modern és a népi drámával való összefüggéseiről és Balázs kísérleteiről. Nemcsak a világ-irodalom két nagy drámatípusának, a görögnek és az angolnak nagy ismerője és csodálója nyilatkozott meg itt, hanem már három különböző műfajú dráma alkotója is. Sajnos Babits életében megjelent tanulmányköteteibe az emigráns Balázs Béláról írt művei már nem kerülhettek bele; ezek először a szerkesztésben a Szépirodalmi Könyvkiadónál megjelenő, kötetbe eddig nem foglalt Babits-esszékben fognak napvilágot látni. Ezért a Nyugatban 1913-ban megjelent Dráma, majd az 1917-ben megjelent Uj verseskötetekről című Balázs-analíziseiből itt most nem idé-

zek. Az elsőhöz Lukács György szolt hozzá „Egypár szó a dráma formájáról” címmel *Babits Mihálynak* ajánlva védőiratát. (Újra megjelent a Magyar irodalom — magyar kultúra című kötetben, de elmaradt a Babitshoz intézett ajánlás, így az újraközlés nem érthető.) Ugyancsak nagyobb tanulmányt írt Lukács Balázs új verseiről. (Nyugat 1916. II. 751—759.) „Örüljünk azon, hogy végre támadt közülünk egy tragikus költő, aki érzéseinek súlyát és hatalmát, formájának mélységét és alakító erejének vehemenciáját illetőleg egyenrangúan állhat meg a lírikus Ady mellett; akinek jelentősége mint az újjáéledő drámai forma keresőjének és megtalálójának felér Paul Ernst vagy Paul Claudelével... Vajon csakugyan szükségszerű-e, hogy az ún. magyar drámai reneszánsz idejében, egyetlen igazi drámaírónk is teljesen el legyen zárva a színpadtól... Tudom: nagyon meglepne mindnyájunkat egy késői nemzedék, ha meg kellene állapítania: közöttünk járt Balázs Béla — és senki nem vette észre.”

Babits bírálatából ma is érdekes idézni a következőket:

„... Balázs könyvéről is bár hosszabb cikk... szolt már róla, nem hallgathatok egészen, vagy éppen azért nem. Nagyrabecsülöm a kiváló kritikust, aki az illető cikket írta: de úgy vélem, ezúttal elragadtatása túlzásokba sodorta, melyekkel inkább ártott a költőnek, mint használt. Tiszteletreméltó a bátorság, mellyel egyedülálló véleményeit kifejtette, de — mint maga is kifejezte cikkében aggodalmát — nem nagyon alkalmas arra, hogy a közvéleményt kedvezően befolyásolja. Szempontjai magasak voltak, sokkal magasabbak, mint a mi kritikánkban az szokásos: de talán egy kissé túl magasak is — inadekvát metafizikai nagyfenékkerítés — sok nagy remekmű is alig bírná el. Ő ugyan Balázs könyvét is a legnagyobb remekművek közé sorozza és cikke végén egy eléggé sikerült, bár kissé mélyenkedő németes költeményt, mint »minden idők egyik legszebb versét« idéz, ami határozottan árt a versnek. Egyébként bírálatba alig bocsátkozik s mindvégig metafizikai általánosságokban marad — egyetlen irodalmi megállapítása, hogy »ha a Balázs Béla oeuverjét irodalomtörténetileg akarjuk beállítani, Dosztojevszkit lehet csak mint őset említeni« — amit én bevallom, egész megdöbbenőnek talállok s félek, hogy közel áll ahhoz, amit a francia jugement saugrenunnek nevez. Képei inkább az elgondoltság, gyakran a gondolatokhoz külön hozzákérésesség benyomását teszik. A forma művésziességében sem rejlik ereje: bár ebben is sokat erősödött. Míg első kötete fahangú, majdnem zenétlen versekből állott, addig ma már gyakran valóban zenés, s néha feltűnő szépséggel és biztonsággal tudja megütni egy-egy formának (még szonettnek, terzinának is) belső hangulatát is, bár sohasem tartja ki több strófán át anélkül, hogy a verskötés bizonyos egyéni pongyolaságaiba vissza ne esne. Verskötése és versépítése valóban laza s mikor kritikusa — kissé ugyan maga is paradox hangján — e verseket belül szonettebbeknek mondja szonetteknél, ellentétét mondja az igaznak... De ha a művészi korlátok és gyeplők kezelése nem teszi főerejét: époly kevéssé övé az érzelmek vadabb és korlátatlan szárnyalása. Egészen más az ő birodalma, természetes irányát talán úgy fejezhetnők ki, hogy: a lélek élményeinek az intelligenciával való átfinomítása és elmélyítése. Bizonyára értékes törekvés s nálunk majdnem egyedülálló, s kevés magyar költőt ismerek, aki oly magas ambícióval, oly megalkuvás nélküli komolysággal akarná a maga mezején a lehető legnagyobbat és csak a legnagyobbat elérni, mint Balázs...”

Lukács György az éveken át tartó és a háborús körülmények dacára nagy érdeklődést kiváltó vita ráeső részét, saját Balázs tanulmányait hírhedt című kötetében („Balázs Béla és akiknek nem kell”) adta ki 1918. tavaszán. Kísérő levelében többek között a következőket írja: „Mellékelve küldött könyvem előszava egy éles — bár a tárgyi ellentétén soha túl nem menő — támadást tartalmaz az Ön kritikai működésével szemben. Nem hiszem, hogy ez Önt meglephetné: sőt meg vagyok róla győződve, hogy — ismerve a kettőnk állásfoglalásának irodalmi jelenségekben és

különösen a Balázs Béla költészetének diametrális ellentétét — ezt a dolog természetéből következőnek fogja találni. Értékeléseink (és ezzel szoros összefüggésben: világnézetünk) poláris ellentétesége állít itt szembe egymással — és azt hiszem abban láthatná csak kritikai működése jelentőségének alábecsülését részemről, hogy a támadás ez alkalommal nem következett volna be.” Egyúttal sajnálatát fejezi ki, hogy személyesen nem találkoztak, mert irodalmi nézeteltéréseik, ahogy ő kifejezi magát „más tereken való szolidaritásunkat... a legkevésbé sem befolyásolja”.

Balázs Béla naplójában még gunyorosan ír 1918. október utolsó napjaiban arról, hogy Babits és Dienes Pál Jászival az „Európa lovagjai” romantikus című, de nagyon is konkrét szándékú mozgalmat szervezgetik a háború utánra az európai államszövetség, a világbéke, a nemzetközi jog eszméinek magyar barátaiból. Babits bátor magatartása az októberi forradalom első napjaiban (kiáltványa: az Éljen a köztársaság!, a Nyugat november 1—16-i számának vezércikke: Az első pillanatban, részvétele az utcai tüntetésekben) korán biztosította bevonását és részvételét a két forradalom kulturális szervezeteiben. A Lukács népbiztossága alatt álló kulturális ügyek számos szervezetében kapott jelentős pozíciót és feladatkört, ezek között is talán legfontosabb volt egyetemi tanári kinevezése.

*

A Babits—Balázs—Lukács kapcsolatok problémátömege kötetre rúgó anyag, itt csak egyes dokumentumait közöltük, vázát adva a problémáknak. A kérdés teljes földolgozása és minden oldalról való megvilágítása, megismerkedésüktől Lukács haláláig, sürgős igénye a magyar irodalomtörténetírásnak.

BARÓTI DEZSŐ

Pipacspirossal zendüljön a világ!

Az 1933 júniusában, tehát még Radnóti szegedi diákkorában írt *Pipacsot* költője legszebb versei között szokás emlegetni. A rövid, mindössze kilencsoros vers — nem több az egész, mint egy boldog kiáltás — közelebről nézve azoknak a Radnóti-féle dinamikus tájképeknek-életképeknek egyike, amelyekben kedvesével együtt jelenik meg, hogy jelenlétükkel mindent mozgásba hozzon, ami körülveszi őket. De ez a vers már jóval egyszerűbb felépítésű, mint a korábbi köteteinek hasonló felépítésű darabjai voltak. Alig pár pillanatot megragadó jelenet az egész. Topográfiaát egyáltalán nem ad, mindössze csak sejteti, hogy valahol az országút mentén járnak:

*Az asszonyom pipacsot lát
és fűttyent nekem az úton át
s hogy visszafűttyentek, újra lehajol.*

Ebből az első strófából máris a további mondanivalónk számára három, majd az egész versen végigvonuló motívumot kell „kivágnunk”. Mind a hármat akár abban az egy mondatban foglalhatjuk össze, hogy *asszonya* látja meg a *pipacsot* és *fűttyent*... Az *asszonyom* épp ekkortól, azaz 1933 nyarától kezd eluralkodni verseiben, megjelenése pedig a másik két fogalomra is rásugárzó erotikus atmoszférát teremt. Egyszerű, természetes, egészséges erotikát, amelyben nyoma sincs az ero-